

HÅLL KOLL PÅ LÄGET!

Guide för att kartlägga
jämställdhets- och
jämlikhetsläget inom
yrkesutbildning

EQUALITA

Ekvalita

ekvalita.fi
ekvalitaeducation.fi

© Ekvalita

*Kopiera gärna, genom att referera till varandra
visar vi att vi är många som jobbar för förändring.*

TEXT

Virve Savoila och Eerika Ströömi
Projektet Mer plats! Förändring av könsnormer i yrkesskolan

REDAKTION

Toni Nieminen, innehållsskapare och expertkommentering
Malin Gustavsson, expertkommentering
Naomi Wuori, expertkommentering
Niklas Rosenblad, expertkommentering och språkgranskning
Sandra Holmqvist, språkgranskning

GRAFISK FORM OCH ILLUSTRATIONER

Hanna Siira

TRYCK

K-Print OÜ 2021

FINANSIÄR

Undervisnings- och kulturministeriet

ISBN 978-952-69405-3-3 (mjuka pärmar)

ISBN 978-952-69405-4-0 (PDF)

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Undervisnings-
och kultur-
ministeriet

Innehåll

1. Inledning	5
2. Hur kan vi ta reda på jämställdhets- och jämlikhetsläget i vår skola?	9
2.1 Statistik och tidigare enkäter	12
2.1.1 Enkäten Hälsa i skolan	12
2.1.2 Amisbarometern	14
2.1.3 Studeranderespons inom yrkesutbildningen (Arvo)	14
2.1.4 Statistikcentralen	15
2.2 Hur kan skolan själv samla in information om jämställdhets- och jämlikhetsläget?	16
Skillnader mellan kvantitativa och kvalitativa metoder	16
2.2.1 Intervjuer	18
2.2.2 Gruppdiskussioner	19
2.2.3 Skolans egen enkät	20
3. Då en enkät är det bästa alternativet	23
3.1 När ska enkäten genomföras?	25
3.2 Enkätens frågeställningar	25
3.3 Enkätens längd och upprepningsfrekvens	26
3.4 Kopiera inte en färdig mall	26
3.5 Tillgänglighet	27
3.6 Vad ska tas med i enkäten?	28
Olika typer av frågor och svarsalternativ	28
Ordning på frågorna	29
Typiska bakgrundsfrågor	30
Tid för enkäten	32
Information om enkäten för de studerande	32
Testa enkäten	35
Analys och tolkning av enkätresultaten	35
3.7 Se upp för fallgropar	35
4. Avslutningsvis	37
Bilagor	38
1. Vad säger lagen	38
2. Terminologi	39
3. Gruppdiskussioner och intervjuer	40
Källor	42
Övriga lästips	46

Jämställdhets- och jämlikhetsarbete i skolan innebär att:

- främja lika rättigheter och möjligheter för både studerande och skolpersonal
- arbeta inkluderande och därmed skapa mer plats för ökad representation i skolan
- förebygga diskriminering och kränkningar av alla i skolan
- studerande, skolpersonal och vårdnadshavare ges fler möjligheter till delaktighet
- bidra till mer trygghet och arbetsro
- lägga grunden till att förändra strukturer och handlingar som skapar begränsande och uteslutande normer
- arbeta i enlighet med läroplanens värdegrund.

Att leda jämlikhet i skolan, Ekvälita, 2021

1. Inledning

Välkommen att ta del av denna guide! Den här guiden är skriven för att stödja skolans arbete med att kartlägga jämställdhets- och jämlikhetsituationen inom yrkesutbildningen. Guiden fokuserar på att göra en lägesbeskrivning hos studerande, men informationen kan även användas för att göra en kartläggning bland personalen.

Att kartlägga jämställdhets- och jämlikhetsläget betyder att vi samtidigt undersöker hur studerande mår i skolan. Genom en kartläggning kan skolan få värdefull information om jämlikhet och jämställdhet och om till exempel vad som möjligtvis försvårar studierna och vad som i värsta fall får studerande att avbryta dem. Att få studerande att trivas i sina studier är mer än att skapa en bra studiemiljö. Lagen kräver att skolan ska göra en kartläggning av jämställdhets- och jämlikhetsituationen, vilket också bidrar till att visa att detta är viktigt för skolan. Trivsel skapar även ett förtroende för framtiden och speglas senare i arbetslivet.

Att kartlägga jämställdhets- och jämlikhetsläget i skolan kan

- bidra till att skapa en uppfattning om hur läget ser ut just nu
- synliggöra skolans utmaningar och styrkor i jämställdhets- och jämlikhetsfrågor
- fungera som en utgångspunkt för att sätta upp mål och utveckla åtgärder i jämställdhets- och likabehandlingsplanen
- stödja skapandet och uppdatering av en jämställdhets- och likabehandlingsplan.

Det finns gott om stöd och information om hur en jämställdhets- och likabehandlingsplan kan skapas. Den här guiden erbjuder i stället information som behövs när skolan vill få reda på hur jämställdhets- och jämlikhetsläget ser ut i skolan. Vi hoppas att guiden ska göra det lättare att välja rätt tillvägagångssätt och metod för att göra kartläggningen.

Att kartlägga skolans jämställdhets- och jämlikhetsläge kan göras på många olika sätt, och det valda sättet ska gå att motivera. Kartläggningsmetoden behöver inte följa alla krav på en vetenskaplig studie, utan det viktigaste är att få fram en bild som är representativ för studerandes verklighet i skolan. Valet av metod beror i första hand på målsättningarna och på hur mycket tid och resurser som finns tillgängliga för kartläggningen.

En möjlighet är att anlita en utomstående aktör för att genomföra kartläggningen eller för konsultering till att göra den. I synnerhet då är det viktigt att skolans personal är med i

processen, så att kartläggningen motsvarar de egna behoven. Kartläggningen ska med andra ord inte utlokaliseras helt och hållet.

Att göra en kartläggning kan även fungera som stöd för att samla den mångsidiga men utsagda information som skolans personal har om studerande, så att alla kan få en helhetsmässig uppfattning om läget. Ofta har studiehandledarna, hälsovårdarna, lärarna, speciallärarna, kuratorerna och den övriga personalen olika, välfungerande tillvägagångssätt för att sammanfatta den information de har om studerande. Om skolan ännu inte har rutiner för att sammanfoga informationen, kan det vara på sin plats att påbörja ett samarbete genom att till exempel grunda en arbetsgrupp som består av representanter för olika befattningar inom skolan.

Tipsen och informationen i den här guiden kan också användas för att kartlägga skolpersonalens situation. I källorna och övriga lästips finns mer information om arbete med skolans jämställdhets- och jämlikhetsarbete.

Vi riktar ett varmt tack till Malin Gustavsson, Toni Nieminen, Niklas Rosenblad, Anne Norema, Naomi Wuori och Christina Ahlzén för kritiska och konstruktiva kommentarer under skapandet av denna guide.

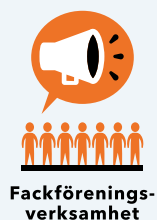
Virve Savoila och Eerika Strööm
Helsingfors i december 2021

Projektet Mer plats! Förändring av könsnormer i yrkesskolan

Att göra en kartläggning - i korthet:

- Välj metod för hur kartläggningen ska göras i er skola.
- Samla information som personalen har om studerande.
- Kartläggningsmetoden behöver inte följa kraven på en vetenskaplig studie.
- Ta hjälp utifrån om ni känner att ni behöver det.

Diskrimineringsgrunder

Diskrimineringsgrunderna i diskrimineringslagen utgör de egenskaper enligt vilka ingen ska bli diskriminerad. Det är en bra idé att ha diskrimineringsgrunderna i bakhuvudet vid planeringen av kartläggningen.

2. Hur kan vi ta reda på jämställdhets- och jämlikhetsläget i vår skola?

Det kan vara frestande att skapa en enkät då en kartläggning av skolans jämställdhets- och jämlikhetsläge ska göras. En enkät är dock bara ett alternativ bland många och behöver inte alltid vara den effektivaste kartläggningsmetoden. Det går till exempel att hämta information från skolans register eller redan gjorda kartläggningar. Skolan behöver då inte nöja sig med bara en mätare av nuläget.

Samla alltså information på olika sätt: från register, genom enkäter och genom att komplettera med eventuella intervjuer eller observationer för att få hjälp med tolkning och förståelse av resultaten.

I den här guiden presenterar vi olika alternativ för att kartlägga skolans jämställdhets- och jämlikhetssituation. Ingen av metoderna är bättre än de andra, utan det viktiga är att försäkra sig om att den valda metoden (eller de valda metoderna) passar för mätning av just det som er skola vill titta närmare på.

Tänk på *vad* det är er skola vill få reda på, och *varför*. Valet av kartläggningsmetod måste kopplas till syfte och frågeställningar. Det är lätt hänt att mängder av information samlas in endast för att den råkar finnas eller för att det är möjligt, men att ingen sedan vet vad som ska göras med den. Fokusera alltså på att finna rätt metod för att hitta just den information som ni behöver.

Det är en bra idé att börja med inventering av tidigare arbete på skolan för att hitta luckor som behöver fyllas. Det ger er en bild av vilken information som behövs. Arbetet kan också utgå från en specifik händelse (i omvärlden eller på skolan), och då kan ni diskutera hur den påverkar skolan för att hitta rätt metod för kartläggningen.

Att ha en dialog mellan studerande och personal i skapandet av kartläggningen är A och O. Att lyssna på studerande och att öka inkluderingen av dem i jämställdhets- och jämlikhetsarbetet är en väsentlig del av skolans aktiva arbete med dessa teman. Involvera till exempel studerandekåren, tutorerna eller enskilda studerande i arbetet.

Tänk över vad
er skola vill få reda på
med er kartläggning,
och varför.

→ Välj en metod att
skapa kartläggningen med.

→ Ta med studerande
i arbetet.

På vems ansvar är det att göra kartläggningen?

Om skolan har en jämställdhetsgrupp är det förmodligen logiskt att det är gruppens ansvar att göra kartläggningen. Om det inte finns någon jämställdhetsgrupp, kanske det går att samla en grupp på några lärare som tillsammans med några studerande arbetar med kartläggningen. Även personer från studerandevården, till exempel kuratorn, kan delta i arbetet. Hela arbetet med en kartläggning behöver självklart förankras hos skolans ledning, för att det ska finnas handlingsutrymme i de frågor som lyfts av studerande.

Reservera tid för att analysera resultaten, och bestäm vem som gör det. Det enklaste är troligen att samma grupp som genomfört kartläggningen också analyserar resultaten.

Det är också bra att beakta frågor om vad som ska göras efter att kartläggningen är genomförd:

- Hur arbetar vi vidare med de resultat vi har?
 - utarbeta checklistor
 - förbättra rutiner eller tillvägagångssätt
 - ordna diskussioner och erfarenhetsutbyte kring specifika jämställdhetsfrämjande metoder som redan används av olika kolleger
 - samarbete med granskola med exempelvis delning av bästa metoder
 - fortbildning i tematiken
- Vad gör vi nästa eller därpå följande år?

Vem ska göra
kartläggningen?

→ Jämställdhetsgruppen

→ En grupp lärare
tillsammans med
studeranderepresentanter

→ Kom ihåg att förankra
arbetet hos ledningen!

När ska kartläggningen göras?

Kartläggningen ska genomföras då de studerande har hunnit få en uppfattning och en erfarenhet av skolans vardag och dess arbetssätt. För en skola där studerande inleder studierna på höstterminen, är vårterminen en bra tidpunkt för kartläggningen. Om en del studerande inleder studierna vid andra tider under året, måste det tas i beaktande. Ta också hänsyn till olika praktikperioder så att de studerande kan delta i kartläggningen med en handledares

närvaro och stöd. Även provperioder (då studerande högst antagligen är mer stressade än vanligt) och diverse festligheter (till exempel valborg) är händelser som tillfälligt kan påverka studerandes uppfattningar om sin vardag på skolan. Därför är det viktigt att utföra kartläggningen i en så "normal" vardag som möjligt.

Material för stöd av jämställdhetskartläggning

- Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga (Utbildningsstyrelsen, 2015)
- Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön (Koordinaatti, 2019)
- Koulu vailla vertaa! – opas yhdenvertaisuuden edistämiseen (Rauhankasvatusinstituutti, 2016)
- Likabehandlingsplanering (Likabehandling.fi)
- Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella (Utbildningsstyrelsen, 2019)

→ Gör kartläggningen vid en tidpunkt som är så neutral som möjligt.

→ Se till att studerande har hunnit studera ett tag, så de har en uppfattning om skolans arbete och vardag.

2.1 Statistik och tidigare enkäter

Det finns statistik och enkätresultat att tillgå, både nationellt och i varje enskild skola. Vi rekommenderar att kolla upp vilken information som redan finns för att underlätta kartläggningen.

2.1.1 Enkäten Hälsa i skolan

Enkäten Hälsa i skolan genomförs vartannat år bland samtliga elever och studerande i Finland. Enkäten svarar till exempel på frågor om studerandes erfarenheter av mobbning, diskriminering och våld, och om de fått stöd i dessa situationer. Resultaten från enkäten kan undersökas utgående från område, utbildningsgrad och kön. Utbildningsanordnaren får dessutom inloggningskoder för att granska sin egen skolans resultat. På det här sättet kan de egna resultaten jämföras med de nationella resultaten.

Länk till frågorna som ställdes år 2021 till studerande inom yrkesutbildningen finns i källor.

Resultaten från enkäten Hälsa i skolan är utmärkta för att undersöka olika teman som kopplas till jämställdhet och jämlikhet till exempel då

- ni vill använda er av statistik som redan finns
- ni behöver idéer om vad ni vill undersöka närmare i den egna skolan
- ni vill ha omfattande information på ett brett plan om skolans situation
- ni vill få fram information om variabler som hör väsentligt ihop med jämlikhet och jämställdhet, såsom socioekonomisk och utländsk bakgrund samt om studerande är placerade utanför hemmet
- ni vill ta del av resultat som har ett stort antal svarande i och med att svarsprocessen är lärarledd.

Utmaningar med att använda sig av uppgifterna i enkäten Hälsa i skolan kan vara att

- studerande med svag läskunskap, behov av särskilt stöd eller utmaningar i informationshantering eventuellt inte har svarat på enkäten, i och med att den är så lång. Fundera på hur er skola kan ordna stöd så att alla studerande har en jämlik möjlighet att svara på enkäten.
- enkätens offentliga resultatservice tyvärr inte innehåller information om tillhörande till hbtqi*, då mängden svarande på många orter inte räcker till för separat granskning. Det har dock gjorts separata rapporter om detta på finska, och länkar till dem finns i källorna för denna guide (se till exempel Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019, Jokela et al. 2020).

* *Hbtqi* är ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med intersexvariationer (interkönade) och/eller med queera uttryck och identiteter.

* *Transperson* är ett paraplybegrepp som samlar en mängd identiteter, grupper och personer som på olika sätt identifierar sig med begreppet trans. Transperson kan alltså den person kalla sig som bryter mot samhällets normer för kön, könsidentitet eller könsuttryck. Trans (som i "att vara trans") används med samma betydelse. Gemensamt för transpersoner är att ens könsidentitet eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön man blev tilldelad vid födseln och som bestämdes utifrån hur ens kropp såg ut och tolkades då.

Transformerering, RFSL Ungdom

→ Enkäten Hälsa i skolan genomförs bland tusentals studerande vartannat år.

→ De övergripande resultaten är öppna för alla.

→ Varje skola får inloggningskoder för att granska sina egna resultat.

Ur jämställdhetssynvinkel är det värt att notera att det frågas om kön på två sätt:

- officiellt kön med alternativen *pojke* eller *flicka*
- upplevelse av kön med frågan "Upplever du att du är..." med alternativen *pojke*, *flicka*, *bägge*, *ingendera* och *mina erfarenheter varierar*.

I resultatstatistiken används i huvudsak det officiella könet, vilket är problematiskt eftersom de svarande vars upplevda kön inte motsvarar det officiella könet då blir felkönade. Det finns skäl att komma ihåg den här snedvridningen och lyfta den i kartläggningen om ni granskar svaren enligt kön. Gruppen transpersoner* är ändå sällan så stor att det skulle skapa en felkälla i resultaten.

2.1.2 Amisbarometern

Amisbarometern är en enkät som görs bland studerande inom yrkesutbildning. Enkäten har gjorts tre gånger hittills, senast år 2019. Precis som enkäten Hälsa i skolan samlar även Amisbarometern information om studerandes välbefinnande, delaktighet, studier och användning av stödtjänster samt stöd utanför skolan. Resultaten från Amisbarometern är öppna för alla och de kan undersökas med hjälp av olika kriterier och variabler. Skolorna får dessutom tillgång till sina egna resultat.

- Amisbarometern genomförs vartannat år bland studerande inom yrkesutbildning.
- De övergripande resultaten är öppna för alla.
- Varje skola får inloggningskoder för att granska sina egna resultat.

Amisbarometern är utmärkt för att undersöka olika teman som kopplas till jämställdhet och jämlikhet till exempel då

- det är av intresse att se könsfördelning mellan kvinnor, män och ickebinära
- det är av intresse att se fördelning mellan hemspråk
- ni vill ta med vårdnadshavarnas arbetssituation i analysen.

Utmaningar med att använda sig av Amisbarometerens uppgifter kan vara att

- det inte går att få en översikt av alla svar på Amisbarometerens sida
- svarsgraden kan variera, då deltagandet i enkäten beror på om skolorna valt att delta
- Amisbarometerens offentliga resultat endast finns på finska.

Länk till frågorna som ställs år 2021–22 i Amisbarometern finns i källor.

2.1.3 Studeranderespons inom yrkesutbildningen (Arvo)

Genom studeranderesponsen inom yrkesutbildningen som samlas in med Arvo-systemet följer man upp hur tillfreds de studerande är med utbildningen och dess effekter. Responsen görs specifikt inom yrkesutbildningen. Resultaten används för uppföljning på nationell nivå och för utbildningsanordnarens interna uppföljning av kvaliteten. En del av frågorna påverkar beräkningsgrunderna för genomslagsfinansiering av yrkesutbildningen. Det finns två enkäter: en startenkät som fylls i vid utbildningsstart och en slutenkät som fylls i efter avlagd examen. Slutenkäten ser olika ut för dem som avlägger hela examen och dem som avlägger en eller flera examensdelar.

Väsentliga frågor ur jämställdhets- och jämlikhetssynvinkel är bland annat frågor om erfarenheter av trygghet, mobbning och trakasserier samt upplevelse av samhörighet i studiegemenskapen. Svaren på de här frågorna kan jämföras med olika variabler och granskas om det finns skillnader. Svaren kan granskas uppdelade enligt kön. Svarsalternativen för kön

är *kvinn*a, *man*, *annat/odefinierat* och *vill inte svara*. Övriga användbara variabler kan vara till exempel modersmål, ålder och examen.

De frågor som ställdes i denna enkät år 2019 hittar du här.
Länk till frågorna som ställdes år 2019 i denna enkät finns i källor.

2.1.4 Statistikcentralen

Statistikcentralen erbjuder omfattande statistikuppgifter från hela landet. Med hjälp av dem kan man exempelvis jämföra antalet studerande inom yrkesutbildning och gymnasium eller undersöka statistik kring avbrytande av studier eller hur studerande placerat sig i arbetslivet efter studierna.

På Statistikcentralens avgiftsfria statistikdatabaser kan man välja olika variabler på vad ni vill titta närmare på. Verktyget erbjuder kategorisering i sökande till utbildning, avbrott i utbildning, studerande och examina, studiernas gång, sysselsättning bland studerande, placering efter utbildning och utbildningsstruktur.

Statistikcentralens uppgifter är utmärkta för att undersöka olika teman som kopplas till jämställdhet och jämlikhet till exempel då

- ni redan har viss information om er skolas situation
- ni vill få reda på vem som avbryter sina studier och vad det kan bero på
- ni vill få information om hur studerande trivs på utbildningen
- ni vill se hur de passar in i sin yrkesroll eller i gruppen av de övriga studerande
- ni vill analysera statistik om rasism eller sexism som de studerande upplevt
- ni vill ha information om hur studerande placerat sig efter studierna
- ni vill ha information om hur olika skolor använder sig av specialundervisning (Har er skola specialundervisning?)
- ni vill ha information om sysselsättningen under studietiden eller om studerande rycks ut i arbetslivet innan examen (Avsaknad av examen leder till en eventuell sämre position i arbetslivet, borde skolan jobba med detta på något sätt?).

Utmaningen med att använda sig av Statistikcentralens uppgifter kan vara att

- breda sammanfattningar kan ge en för allmän bild av situationen
- ni inte kan se er egen skolas uppgifter (för att ge referensmaterial att jämföra med och som stöd i tolkning av resultaten).

Statistikcentralens statistik ger både ett nationellt och ett regionalt perspektiv. Om du är van vid att läsa och använda dig av omfattande data, kan du med hjälp av statistiken till exempel placera er skola i ett större perspektiv och analysera hur olika faktorer och händelser på er ort eller kommun påverkar skolans verksamhet eller studerandes upplevda verklighet.

2.2 Hur kan skolan själv samla in information om jämställdhets- och jämlikhetsläget?

Utöver nationella enkäter kan skolan även skapa egna verktyg som kan användas då ni samlar in information om jämställdhets- och jämlikhetsläget i er skola. Metoderna kan variera beroende på hurdan information skolan vill ta fram.

Tänk på! Skolans egna verktyg ska vara transinkluderande, det vill säga beakta andra kön än enbart det juridiska könet (till exempel könsidentitet eller könsuttryck). Definitionen av kön ska framgå i resultatredovisningen.

Det finns antagligen en del statistik om studerande som skolan själv samlar in. Vi rekommenderar att undersöka vad som samlats in och hur den informationen kunde användas, i stället för att ta fram information som kanske redan finns. Om en enkät nyligen genomförts bland studerande, finns det kanske frågeställningar i den som berör det ni vill undersöka och därmed kan dra nytta av. Om skolan saknar statistik kan ni använda till exempel nationell eller regional information och reflektera eller diskutera om det finns anledning att tro att jämställdhets- och jämlikhetsläget är lika eller annorlunda i er skola jämfört med motsvarande utbildningar eller andra skolor i regionen. Det kan handla till exempel om

- statistik som berör jämställdhets- och jämlikhetsfrågor
- statistik som inte uttryckligen handlar om jämställdhetsfrågor, men som är uppdelad enligt kön och därför kan analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv.

Skilnader mellan kvantitativa och kvalitativa metoder

Kvalitativa metoder, såsom gruppdiskussioner och intervjuer, ger annorlunda, ofta mer nyanserad information än till exempel kvantitativa metoder, såsom enkäter. Metoderna har sina respektive styrkor och svagheter.

I många situationer kan det räcka med att ordna gruppdiskussioner eller intervjuer med studerande för att

- studerandes uppfattning om jämställdhets- och jämlikhetsläget ska betonas
- de stora enkäterna redan har genomförts (2.1 *Statistik och tidigare enkäter*), och resultaten kan då kopplas ihop, jämföras och kompletteras med resultaten från de nationella enkäterna
- det skapar en annan dynamik mellan personal och studerande.

Kvalitativa undersökningar:
→ Vad, hur, varför?

Kvantitativa undersökningar:
→ Hur mycket, hur ofta, vem?

Speciellt gruppdiskussioner som kan föras kollektivt mellan studerande och personal ökar dialogen mellan respektive part. Kvalitativa metoder kan användas dels för att ta reda på vad man behöver fråga i statistiska eller kvantitativa undersökningar (som en förberedelse för en enkät), dels för att tolka och förstå resultaten bättre till exempel i de stora enkäterna. Gruppdiskussioner kan alltså tillämpas antingen före eller efter enkät- eller statistikinsamling.

De stora enkäterna görs dessutom av forskare och ger en bild av något över tid och rum, eftersom de görs om och om igen. I och med att enkäterna är forskningsbaserade och ofta gjorda med mycket resurser, rekommenderar vi att ni använder er av dem och på så sätt tar hjälp av den expertis som redan finns.

Det är möjligt att koppla ihop olika kartläggningsmetoder i enlighet med vad skolan vill fördjupa sig i. Genom att granska resultaten från olika enkäter kan de kopplas samman med information som tas fram av skolan själv – gärna information om studerandes egna uppfattningar om läget (som ni kan få fram med gruppdiskussioner eller intervjuer). Om till exempel en viss mängd studerande har avbrutit sina studier på er skola, kan man leta efter mönster och orsaker till detta i statistiken som tagits fram i de ovannämnda enkäterna. Att koppla ihop olika metoder kan ge värdefull information om hurdana åtgärder som behövs för att främja jämlikhet och jämställdhet. Statistiken i enkäterna kan till exempel hjälpa med att definiera och rama in teman som sedan behandlas i gruppdiskussioner eller intervjuer.

Exempel: Enkäten Hälsa i skola visar att rasifierade* studerande upplever rasterna svårare än icke-rasifierade studerande. Då kan det vara värt att

- ordna intervjuer eller gruppdiskussioner där begreppet rasism behandlas och diskutera hur det återskapas och kan motarbetas i er skola
- fästa större uppmärksamhet vid rasifiering då intervjuer ordnas
- reflektera över vem som väljs till intervju
- se över hur data anonymiseras och hanteras som känslig.

Gruppdiskussioner eller intervjuer kan tillämpas då ni vill

- ta fram "djup" kunskap om hur studerande upplever sin vardag på skolan
- ställa öppna frågor, vilket erbjuder en möjlighet att specifikt fokusera på en viss fråga
- få en djupare och en nyanserad förståelse för fenomen och problem som upplevs i skolan
- komma åt möjliga lösningar (till exempel om n-ord används; med en enkät kan vi få veta när och var det upplevs, men med en intervju kan vi få fram hur det upplevs samt eventuellt komma åt möjliga lösningar)
- ta fram information som berör specifika grupper av studerande, till exempel rasifierade studerande.

***** Rasifiering beskriver olika sociala processer av föreställningar, bemötanden och beteenden som har med ras och etnicitet att göra. En rasifierad är en person som, på grund av sitt utseende, blir tillskriven en viss rastillhörighet och egenskaper som förknippas med den.

Gruppdiskussioner eller intervjuer kan däremot vara en utmanande metod i följande fall:

- Ni behöver utreda någonting mycket snabbt. Metoderna kan vara tidskrävande både vad gäller planering och utförande samt att tolka/analysera resultaten.
- Ni behöver konkreta, standardiserade svar om ett fenomen på skolan (till exempel hur många på skolan som upplever att någon grupp tar/får för mycket/för lite plats).
- Svaren som fås i gruppdiskussioner och intervjuer kan vara komplexa och svårtolkade, och det kan därmed vara svårt att sammanföra svaren med allmänna data.

Att genomföra en statistisk eller kvantitativ undersökning kan vara effektivt då ni vill

- få en överblick över ett specifikt ämne
- ta reda på hur vanligt förekommande något fenomen på skolan är
- se tendenser och mönster som återskapas bland studerande
- se skillnader mellan olika grupper av studerande
- ställa frågor som går att besvaras med ja/nej eller med kryssrutor.

→ **Kombinera olika metoder då ni skapar kartläggningen.**

→ **Använd er av de nationella enkäterna - de görs av forskare.**

→ **Gruppdiskussioner eller intervjuer ger djupare kunskap om läget i skolan.**

→ **Kompletera resultat av nationella enkätsvar med gruppdiskussioner eller intervjuer.**

2.2.1 Intervjuer

Att ordna (enskilda) intervjuer betyder att skolan får detaljerad information om de studerandes/intervjuades åsikter samt exempel från deras vardag som kan vara svåra att nå genom en enkät. För att kartlägga hela skolans situation är intervjuer inte en lämplig metod, eftersom det är omöjligt att göra bredare generaliseringar utgående från dem.

Det finns en del forskningsetiska frågor som måste beaktas både innan och under en intervju, se bilagan Intervjuer och gruppdiskussioner i slutet av guiden. I bilagan finns även konkreta tips för hur en intervju kan genomföras.

Intervjuer är en utmärkt metod då ni vill

- undersöka enskilda studerandes upplevelser kring en frågeställning
- skapa underlag för att ta fram de lämpligaste frågeställningarna i en enkät
- fördjupa de frågeställningar som lyfts i enkätresultaten och som kräver specificering för att skolan ska kunna förstå en problematik eller kunna ta fram rätt åtgärder
- ta fram mer detaljerad information kring en viss frågeställning som saknas i till exempel enkäten Hälsa i skolan eller Amisbarometern.

Utmaningar som ni kan stöta på i samband med intervjuer:

- De intervjuade kan ibland ge svar som de tror att intervjuaren förväntar sig, särskilt om det är en person på skolan som studerande har tidigare erfarenhet av, i stället för att ge uttryck för sin ärliga åsikt. Det spelar med andra ord roll vem som genomför intervjuerna.
- Studerande ska vid sidan om intervjuerna erbjudas ett alternativt sätt att berätta om sina erfarenheter och tankar. Ett alternativ är att ordna intervjuer i samband med en enkät som skolan själv gör.
- Kartläggningen av skolans situation kan inte enbart baseras på resultaten från intervjuer:
 1. Dels på grund av att det kan vara svårt att prata om till exempel transfobi*, funkofobi**, islamofobi, sexism, trakasserier eller diskriminering i en intervjusituation, då en sådan diskussion kräver en trygghet som inte nödvändigtvis kan skapas i stunden.
 2. Dels på grund av att det ur en integritetssynvinkel kan vara tveksamt att basera resultaten om rasism på intervjuer till exempel i en skola där det finns enbart en eller några rasifierade personer. Oberoende av insamlingsmetod så går resultatet inte att redovisa, då alla vet vem vittnesmålet kommer ifrån.

Att tänka på:

- Intervjuernas kanske mest betydande utmaning är att det är en informationsinsamlings- och analysmetod som kräver mycket tid och resurser.
- Då ni planerar intervjuerna: Tänk noggrant igenom vad ni vill fråga.
- Resurserna som behövs beror på hur många intervjuer som görs, hur långa de är och hur många intervjuare och personer som analyserar resultaten som finns till förfogande.

→ **Se bilagan i slutet av guiden för att få fler tips om hur en intervju kan ordnas!**

* Transfobi är rädsla för eller mycket starkt ogillande av transpersoner eller transvestism. Transfobi kan finnas både hos enskilda personer och i ett helt samhälle.

** Funkofobi är rädsla för eller fördomar mot personer med funktionsvariationer.

2.2.2 Gruppdiskussioner

Då beslutet är fattat att ordna en eller flera gruppdiskussioner, kom ihåg att studerande vid sidan om dem ska erbjudas ett alternativt sätt att berätta om sina erfarenheter och tankar. Till exempel kan gruppdiskussioner arrangeras i samband med en enkät som skolan själv gör (läs mera om skolans egen enkät i kapitel 3). Å ena sidan kan diskussionerna ordnas innan enkäten skapas för att finna de lämpligaste frågorna för den. Å andra sidan kan även de teman som lyfts i enkätresultaten fördjupas med hjälp av gruppdiskussioner.

Det finns en del forskningsetiska frågor som måste beaktas både innan och under en gruppdiskussion, se bilagan Intervjuer och gruppdiskussioner i slutet av guiden. I bilagan finns även konkreta tips på hur en gruppdiskussion kan genomföras.

Med hjälp av gruppdiskussioner kan detaljerad information om deltagarnas synsätt komma fram, men om målsättningen är att göra generaliseringar, måste ni använda en annan metod.

Gruppdiskussioner är en utmärkt metod då ni vill

- få fram värdefull information som inte kan fås fram i en enkät
- skapa diskussion och få tag i tankar som spontant kommer fram i gruppen
- synliggöra och skapa dialog mellan olika synpunkter.

Gruppdiskussioner innebär även en rad utmaningar. Bland annat kan det handla om att

- deltagarna ger svar som de tror att de andra i gruppen eller den som håller i diskussionen förväntar sig av dem, i stället för att uttrycka sin ärliga åsikt
- de som väljs till gruppen kan vara personer som inte är representativa utan kan vara specifikt intresserade av temat som diskuteras, vilket gör att röster, som skolan kanske är intresserad av att höra, faller bort
- metoden kan vara olämplig när personliga eller känsliga frågor ska diskuteras.

Se bilagan i slutet av guiden för att få fler tips om hur en gruppdiskussion kan ordnas!

2.2.3 Skolans egen enkät

Att välja att göra en egen enkät bland studerande handlar om att ta fram specifik information som inte kommer fram ur till exempel de ovan nämnda informationskällorna. Fördelen med en specifik enkät för en skola, utbildningslinje eller grupp är att det går att få fram information i mindre skala än i en nationell enkät. Skolan kan hur som helst ta del av resultaten gällande sin egen skola i de nationella enkäterna.

Att ställa samma frågor som finns i de nationella enkäterna i skolans egen enkät är något som noggrant behöver övervägas. Genom att ställa samma frågor har ni möjlighet att jämföra resultaten från en egen och de nationella enkäterna, men se till att ha klara målsättningar om ni väljer att göra det. Om svaren i den egna och den nationella enkäten skiljer sig från varandra, vad innebär det? Hur utreder ni vad skillnaderna beror på? Och får ni fram någon ny information ifall resultaten motsvarar varandra?

Tänk också på att det inte endast är en likadant utformad fråga som påverkar svaret, utan också omgivningen, händelser omkring oss eller något annat som spelar roll i hur en fråga besvaras. Svaren ska även vara anonyma, vilket gör att det är lättare att ställa frågor om känsliga ämnen.

Vi ägnar oss åt hur en egen enkät kan utformas i kapitel 3.

Att skapa en egen enkät kan handla om att närmare granska

- något som framkommit i en nationell enkät som ni vill granska närmare
- någon händelse som berör till exempel mobbning, avbrytande av studier eller anmälningar om trakasserier eller mobbning
- studerandes känsla av trygghet i vissa eller olika utrymmen i skolan
- en utmaning som är kopplad till kraven som nämns i lagen (antagning, ordnande av undervisning, skillnader i inläring eller förebyggande och undanröjande av sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön)
- eventuella skillnader i trivsel eller dylikt mellan olika linjer
- stämningen på en viss studielinje
- studerandes förtroende för att personalen ingriper vid kränkningar
- om personalen bidrar till kränkningar.

3. Då en enkät är det bästa alternativet

Då ni har kommit fram till att en egen enkät är det bästa alternativet, är det dags att fundera mer ingående på målsättningarna med den samt *varför* ni valt att göra den. Den övergripande målsättningen med en enkätkartläggning är förstås att ta reda på hur läget är i er skola, men det finns säkert något mer specifikt som önskas med hjälp av en egen enkät. Fundera alltså på *vad* ni vill ha reda på med hjälp av den. Genom att ha tydliga frågeställningar kommer enkäten att motsvara skolans behov, och med hjälp av resultaten kan ni hitta de mest ändamålsenliga åtgärderna för att skapa förändring. Läs mer om frågeställningar i avsnittet 3.2 *Enkätens frågeställningar*.

Definiera vem som gör enkäten och varför den görs. Det kan vara skolans jämställdhetsgrupp, eller i avsaknad av en sådan en samlad grupp lärare som skapar enkäten. Arbetet ska förankras hos skolans ledning, och studerande ska vara delaktiga i arbetet.

Svaren på de resultat från nationella enkäter som skolan har kring specifika teman kan fördjupas genom att ställa frågor som syftar på att förtydliga oklarheter, till exempel

- på vilka ställen i skolan studerande känner sig otrygga och varför
- för att synliggöra om något berör vissa studerandegrupper mer än andra
- om det finns skillnader i svaren utifrån kön eller någon annan grupptillhörighet.

Fråga då till exempel om olika variabler, såsom ålder, branscher, personalens eller skolans gästers påverkan, arbetspraktikplatser eller något annat fenomen. Genom att dela upp svarende efter grupptillhörighet behöver ni inte lika ofta använda begrepp som "diskriminering" eller "jämlighet". I stället kan ni fråga om personen upplevt något och själva granska om olika grupper upplevt det i olika grad.

Då frågeställningarna är formulerade är det dags att utforma själva enkäten. I det här kapitlet har vi samlat tips på saker som är bra att beakta då en enkät ska skapas.

En välgjord enkät ger värdefull information om just er skolas situation. Då enkäten en gång är gjord är det lättare att uppdatera den, och förhoppningsvis kan den användas under många år. En bra enkät är även i sig själv en del av jämställdhets- och jämlikhetsarbetet, eftersom den

synliggör att skolan upplever att frågor om jämlikhet och jämställdhet är viktiga, vad jämlikhet och jämställdhet betyder, och vad som kan räknas som diskriminering och kränkningar.

Enkäten behöver inte till punkt och pricka fylla kraven på vetenskaplig forskning. Då resultaten analyseras och rapporteras, ska de som arbetar med enkäten ändå beakta de viktigaste etiska principerna, speciellt svarandes integritetsskydd.

Fördelar med att skapa en egen enkät kan vara att ni

- kan dela upp efter olika variabler (såsom årskurs, utbildningslinje, kön eller något annat) som ni vill få reda på mer om
- kan sammanfoga eller jämföra information från er egen enkät med information från någon av de nationella enkäterna
- få fram information kopplad till just er skola, till exempel era lokaler, era lärare eller era studerande.

Enkätstatistik kan anses ha en rad etiska och praktiska fallgropar:

- Enkäters validitet och reliabilitet, det vill säga huruvida enkäten faktiskt mäter det som den ska mäta (mäter till exempel lästest verkligen skillnader i läsförmåga?) och huruvida svaren skulle bli det samma om undersökningen upprepas.
- Enkäters trovärdighet, vilket pekar på i vilken grad de valda begreppen och metoderna är relevanta för undersökningen och hur tydligt undersökningens genomförande och resultat går att diskutera utifrån svaren.
- Svarande och svaren i enkäter påverkas starkt av hur frågorna är ställda samt hur svarande tolkar frågorna. Tolkningarna av frågorna överensstämmer inte nödvändigtvis alls med syftet i frågeställningen. Det betyder att om ni väljer att använda er av en enkät för kartläggningen behöver ni sätta ordentligt med tid på att utveckla frågorna.
- Registerstatistik är ofta mycket begränsad, och tidigare studier kan ha producerats i ett annat syfte än det skolans kartläggning har.

Målsättningen för en egen enkät är att ta reda på jämställdhets- och jämlikhetsläget i er skola.

- Fundera på vilka variabler ni vill fråga efter.
- En välgjord enkät ger värdefull information om just er skolas situation.
- Beakta svarandes integritetsskydd.

Enkätstatistik: Information som baserar sig på uttryckliga svar som efterfrågats

Registerstatistik: Information som samlats in utifrån existerande register

3.1 När ska enkäten genomföras?

Enkäten ska genomföras då de studerande har hunnit få en uppfattning och erfarenhet av skolan vardag och dess arbetssätt. För en skola där studerande inleder studierna på höstterminen, är vårterminen en bra tidpunkt för enkäten. Om en del studerande inleder studierna vid andra tider under året, behöver ni ta det i beaktande. Ni behöver också beakta olika praktikperioder, eventuella incidenter på skolan eller i samhället eller eventuella intensiva provperioder, så att de studerande kan fylla i enkäten med en handledares närvaro och stöd.

3.2 Enkätens frågeställningar

Den övergripande målsättningen med en enkätkartläggning är förstås att ta reda på hur läget är i er skola, men att utöver det konkretisera andra mål som ni vill fokusera på är en av arbetets viktigaste delar.

Enligt lag måste varje skola kartlägga jämställdhets- och jämlikhetsläget i skolan. Lagen kräver också att skolan måste fokusera på vissa områden (se inforuta). Kanske har dessa områden fallit i skuggan i någon av de nationella enkäterna? Då kan det vara bra att fokusera mer på dem i er egen enkät.

Jämställdhetslagen lyfter fyra områden som skolan ska fokusera på:

1. antagningen av elever och studerande
2. ordnandet av undervisningen
3. skillnaderna i inläring och bedömningen av studieprestationer
4. förebyggande och undanröjande av sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön.

(Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män, §5)

Exempel på konkreta frågeställningar som kan tas i beaktande i enkäten:

- Checka olika variabler (såsom årskurs, utbildningslinje, kön eller något annat) som ni vill få reda på mer om (så här detaljerad indelning finns inte i de nationella enkäterna).
- Få information om vilka utrymmen som är trygga eller otrygga.
- Få information om hur studerande upplever att lärarna bemöter dem.
- Skapa kunskap om hur kränkningar ser ut.
- Undersök attityder till flickor, pojkar, transpersoner och personer som tillhör sexuella minoriteter eller andra minoriteter - både vad gäller studerande emellan och studerande och lärare emellan.
- Få information om hur olika kön trivs på olika utbildningslinjer (till exempel: trivs personer som trans- eller interkönade eller som är ickebinära sämre på mansdominerade än på kvinnodominerade linjer?).
- Fokusera på en eller flera av tyngdpunkterna som finns specificerade i jämställdhetslagen (se inforuta).

Enligt lag måste varje skola kartlägga jämställdhets- och jämlikhetsläget i skolan.

3.3 Enkätens längd och upprepningsfrekvens

Utgångsmässigt är en enkät något som utförs en gång i taget. På en skola eller på en mindre enhet är resultaten för osäkra för att följa utvecklingen över tid (situationen är en annan då det kommer till stora nationella enkäter som tusentals personer svarar på). En engångsenkät är definitivt på sin plats i någon brytningspunkt eller ett förändringsskede som inte upprepas under de kommande åren, till exempel om skolan byter lokaler helt och hållet, fusionerar med en annan skola eller om examensgrunderna ändras till stora delar (då det är relevant med tanke på enkätens målsättningar). I ett sådant fall skulle en upprepning av enkäten inte ge ny information, då situationen inte längre berör nya studerande.

En enkät som upprepas (till exempel varje eller vartannat år) kan förstås genomföras då det är motiverat (enligt lag ska en uppdatering av jämställdhets- och likabehandlingsplanen göras åtminstone vart tredje år). Då kan ni med hjälp av den följa upp hur resultaten utvecklas och se om de åtgärder som gjorts förändrat skolans jämlikhets- och jämställdhetssituation. En enkät kan också genomföras två gånger. Då kan fokus ligga på ett visst tema och granska hur förändringen förverkligats. Det här kan vara relevant till exempel då åtgärder genomförts för att skapa förändring, och ni vill följa upp hur väl åtgärderna kommit åt problemen ni velat lösa.

Kom ihåg att det inte är möjligt att reda ut alla ärenden kring jämlikhet eller jämställdhet med hjälp av en enkät. Begränsa antalet frågor, formulera varje fråga noggrant och se till att frågorna följer de definierade målsättningarna. Som riktlinje kan ett maxantal på 20 frågor vara bra att hålla sig till. Om enkäten innehåller för många frågor blir det utmanande att analysera resultaten. Svarande lämnar också lätt en för lång enkät obesvarad eller svarar bara på en del av frågorna.

En enkät genomförs i regel en gång.

- **Fundera på vad ni vill uppnå om ni vill upprepa enkäten.**
- **Begränsa antalet frågor i enkäten.**
- **Formulera frågorna noggrant och se till att de följer de definierade målsättningarna.**

3.4 Kopiera inte en färdig mall

Det kan kännas lockande att kopiera en färdig mall, men en sådan motsvarar inte nödvändigtvis det som just er skola vill få reda på. En färdig mall kan också vara onödigt allmän – alla skolor har sina egna särdrag. Det går förstås bra att plocka inspiration och frågeställningar från en mall, men ni får mer användbara resultat om frågorna är utformade just för den specifika enheten, branschen eller skolan.

Som vi konstaterade i kapitel 2 så finns det skäl för er att noggrant överväga om det är värt att ta med samma frågor i er enkät som i de nationella enkäterna.

3.5 Tillgänglighet

Då temat är jämställdhet och jämlikhet är det inte en självklarhet att alla vet vad som menas med olika termer. Det är lätt hänt att det ställs en fråga om studerande känner sig jämlikt behandlade oberoende av kön, utan att termen *jämlik* öppnas upp. Beskriv de olika orden kort och koncist i samband med frågan, så att svarande har möjlighet att förstå det i sin rätta kontext. Tänk också på att de flesta inte läser förklaringar särskilt noggrant, så sträva efter att skriva frågorna direkt på ett sätt som är lättförståeligt. Se bilaga för terminologi för en lista på olika ord och termer.

Förutom terminologi och språk finns det skäl att fundera på andra tillgänglighetsaspekter. Ni kan gärna ha diskrimineringsgrunderna i åtanke när enkäten formuleras. Se till att alla studerande med olika egenskaper ska ha en möjlighet att besvara enkäten.

Att ha olika egenskaper och identiteter i åtanke då ni skapar enkäten är bra. Tänk också på hur ni gör det möjligt för så många som möjligt att besvara enkäten.

- kön
- könsidentitet
- könsuttryck
- ålder
- ursprung
- nationalitet
- språk
- religion
- övertygelse
- åsikt
- politisk verksamhet
- fackföreningsverksamhet
- familjeförhållanden
- hälsotillstånd
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- någon annan omständighet som gäller den enskilde som person

Att beakta tillgänglighet i utformandet av enkäten:

- Skilj åt frågorna tydligt från varandra, så att de studerande som har svårt att läsa har möjlighet att ta dem till sig.
- Frågorna och instruktionerna ska vara enkla och lätta att förstå.
- Beakta olika förstaspråk bland studerande: erbjud enkäten på så många språk som möjligt.
- Se till att studerande med synskada också kan svara på enkäten genom att använda skärmläsare.
- Se till att studerande som inte kan skriva också kan svara på enkäten till exempel med stöd av någon i personalen.

Erbjud olika sätt att fylla i enkäten på:

- digitalt
- genom textmeddelande
- pappersformulär
- genom att kombinera de olika sätten.

Beakta tillgänglighet på många plan:

- olika språk
- olika sätt att svara på enkäten
- se till att enkäten kan besvaras med hjälp av skärmläsare.

3.6 Vad ska tas med i enkäten?

Att skapa en enkät för att få de svar ni verkligen behöver för att utveckla er verksamhet är något som ni behöver fundera på. Att genomföra en enkät är ett bra sätt att hålla koll på vad studerande tycker och tänker om skolmiljön. Att hämta in synpunkter från studerande på ett organiserat sätt, och sedan agera utifrån de data som kommer in, kommer att öka välbefinnandet på er skola.

Nedan har vi samlat en del konkreta tips att använda sig av i utformandet av en enkät.

Olika typer av frågor och svarsalternativ

Det finns både fördelar och nackdelar med olika typer av frågor och svarsalternativ. Nedan har vi samlat en lista på de vanligaste frågorna och svarsalternativen.

Slutna frågor och fasta svarsalternativ

Slutna frågor med fasta svarsalternativ finns i en mängd olika former, bland annat flervalsfrågor, rullgardinsmenyer, kryssrutor och rankningsfrågor. Målet med fasta svarsalternativ är att de ska vara heltäckande och varandra uteslutande. Dessa frågetyper låter inte den svarande ange unika eller oväntade svar, utan de får välja från en lista med förvalda alternativ. Det finns en risk att de som svarar väljer medelvägen, så svarsalternativen ska vara noggrant uttänkta. Även svarsalternativens ordning är av betydelse - det alternativ som kommer först kanske kan tolkas av en del av dem som svarar som det "rätta" svaret.

Exempel på flervalssvar:

Frågor om utsatthet för sexuella trakasserier kan ha olika uttryck för sexuella trakasserier uppräknade samt olika alternativ kring frekvens (varje dag, en gång i veckan, en gång i månaden).

Öppna frågor

Öppna frågor är svårare att svara på och tar längre tid att både svara på och analysera. Till exempel: "Berätta hur orättvisa tar sig uttryck på lektionerna." Öppna frågor kan med fördel användas i gruppdiskussioner eller intervjuer.

Fråga inte två saker på en gång

Var noggrann med att det inte smyger in två frågor i en. Att förvirra de svarande är nästan lika illa som att försöka påverka deras svar.

Till exempel: "Har du utsatts för diskriminering på grund av kön eller ursprung?"

Se till att alla frågor är olika

Det blir förvirrande för de svarande om enkäten innehåller många likartade frågor eller har många likartade svarsalternativ.

Till exempel: "Jag känner att jag är en del av studerandegruppen" och "Jag känner att det finns en gemenskap i studerandegruppen".

För likartade frågor leder till att svarande antingen lämnar enkäten på hälft eller, lika illa, markerar samma alternativ rakt igenom och svarar på frågorna utan att tänka efter speciellt mycket. Förhindra detta genom att variera den typ av frågor som ställs, hur de ställs och genom att placera frågor som påminner om varandra långt isär.

Gör de flesta av frågorna valfria

De svarande kanske inte kan svara på alla frågor, och det kanske finns frågor som de inte alls vill svara på. Ha båda dessa saker i åtanke när ni bestämmer vilka frågor som ska vara obligatoriska. Om ni inte är säkra på om en fråga ska vara obligatorisk eller inte så är det säkrast att den är valfri.

Följdfrågor

Följdfrågor följer på andra frågor, men ska endast besvaras om vissa villkor uppfylls.

Till exempel: "Motivera gärna ditt svar" eller "Berätta mer om dina erfarenheter" kan användas för att öppna upp en lista med flervalsfrågor.

Ordning på frågorna

Det spelar roll i vilken ordning frågorna i enkäten kommer. Se till att de första frågorna är enkla att svara på och behandlar allmänna teman, eftersom det då finns en större chans att studerande fortsätter svara ända till slut. Frågorna kan sedan bli mer specifika eller behandla känsligare teman. Om ni behöver ställa frågor om geografi, namn, skostorlek och så vidare, så gör det i slutet av enkäten för att inte skrämja bort svarande. Om svaranden har tagit sig tid att svara på enkätens viktiga frågor så kommer hen sannolikt att besvara även dessa frågor i slutet av enkäten.

Typiska bakgrundsfrågor

Tänk över vilka variabler som kan vara relevanta för just era frågeställningar. Vad behöver ni veta om de svarande för att få de svar ni behöver? Här följer några exempel på typiska variabler.

Ålder

Är ålder i en central roll inom yrkesutbildningen eller kan ni få väsentligare information genom att fråga när en studerande påbörjat sina studier? Ibland kan det finnas skäl till att fråga bådaddera.

Kön

Om ni väljer att fråga om svarandes kön, måste det i svarsalternativen finnas flera alternativ än kvinna och man. Alla upplever sig inte vara kvinnor eller män, så att till exempel lägga till svarsalternativet *annat* främjar likabehandling. Möjligheten till ett öppet svar på frågan om kön kan också ges. Om ni är intresserade av erfarenheter som trans- och interkönade och ickebinära har, behöver ni vara extra noggranna med hur ni ställer frågan om kön. Med de vanligaste svarsalternativen kvinna/man/annat får ni inte reda på något om de studerande som är trans- eller interkönade eller ickebinära, eftersom det bland de som svarat *kvinna* eller *man* kan finnas många av dessa minoriteter. Genom att ställa frågan på det här sättet får ni inte fram den informationen. Se alltså till att det i svarsalternativen finns flera alternativ än kvinna och man.

Etnicitet

Med etnisk tillhörighet avses att någon tillhör en grupp av personer som har samma nationella eller etniska ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Om ni väljer att ställa frågan om etnicitet är det bra att ge en definition på termen i samband med frågan. Vill ni ha reda på hudfärg eller kanske språk eller hur länge personen bott i Finland?

Som tidigare nämnt i delen om intervjuer (2.2.1) samt gruppdiskussioner (2.2.2) kan ni med hjälp av dessa metoder hitta de rätta frågorna för enkäten.

Variabel

I statistik definieras en variabel ofta som en egenskap som kan variera mellan olika individer.

Jämställdhetslagen lyfter fyra områden som skolan ska fokusera på:

1. antagningen av elever och studerande
2. ordnandet av undervisningen
3. skillnaderna i inlärning och bedömningen av studieprestationer
4. förebyggande och undanröjande av sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön.

Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män, §5

Svarsalternativ gällande kön

- kvinna
- man
- annat
- vill inte berätta

Skild fråga:

Tillhör du en könsminoritet?

ja – nej

Exempelfrågor om variabler:

Kom ihåg att öppna upp termer och ord i samband med frågorna, så att de svarande förstår vad det handlar om. Se bilaga för terminologi för en lista på ord och termer.

Allmänna frågor om jämställdhet och jämlikhet:

Skolans jämställdhetsplan

- Vet du var du kan läsa den?
- Har du bekantat dig med den?
- Har du haft möjlighet att delta i utformandet av den?

Talas det om jämställdhet och jämlikhet i undervisningen?

- Nämnas jämställdhet och jämlikhet i undervisningsmaterialet?

Skolmiljön och trygghetskänsla

- Var känner du dig trygg?
- Var känner du dig otrugg? (till exempel toaletterna, omklädningsrummen, matsalen osv.)
- Känner du dig trygg med en lärare eller handledare närvarande?
- Känner du dig trygg i din egen studerandegrupp?

Frågor om studerandes erfarenheter:

Om diskriminering

Tar någon tag i diskriminering?

Har du upplevt diskriminering?

- Om ja, på vilka grunder blev du diskriminerad?
- Om ja, vem var det som diskriminerade?

Om trakasserier

Tar någon tag i trakasserier?

Har du upplevt trakasserier?

- Om ja, på vilka grunder blev du trakasserad?
- Om ja, vem var det som trakasserade?

Förverkligande av jämställdhet och jämlikhet på arbetspraktikplatsen:

- **Tas jämställdhet och jämlikhet upp på arbetspraktikplatsen?**
Om ja, hur?

Tar någon tag i diskriminering eller trakasserier på arbetspraktikplatsen?

Har du upplevt diskriminering eller trakasserier?

- Om ja, på vilka grunder blev du diskriminerad eller trakasserad?
- Om ja, vem var det som diskriminerade eller trakasserade?

Känner du dig trygg på arbetspraktikplatsen?

→ **Fundera på vilken sorts frågor ni vill ha med i enkäten.**

→ **Se till att ordningsföljden på frågorna går från allmänt till mer specifikt/känsligt.**

→ **Fundera på vilka variabler som efterfrågas för att få svar som motsvarar era målsättningar.**

Tid för enkäten

Det är viktigt att det finns tillräckligt med tid att fylla i enkäten. För att garantera hög svarsprocent kan enkäten fyllas i under en lektion. En utmaning är att vissa studerande kommer att känna att tiden var för knapp, medan andra känner att det fanns för mycket tid för att fylla i enkäten. Ju fler öppna svar, desto mer tid behöver reserveras.

Information om enkäten för de studerande

Se till att de studerande får åtminstone följande information om enkäten:

- Varför enkäten genomförs och vad målet med enkäten är (resultatet ska inte användas till något annat).
- Hur anonymiteten garanteras, gärna med en kommentar om vem som kommer att kunna ta del av svaren på individnivå. Om enkätresultatet kommer att processas av en person den svarande inte känner sig trygg med kommer svars kvaliteten att gå ner. Det tryggaste är om en extern person som inte känner de svarande gör analysen.
- Vad som kommer att hända med resultaten. Till exempel: De presenteras på ett personalmöte eller någon gemensam samling för hela skolan, de används som en del för att ta fram en jämställdhets- och likabehandlingsplan eller de används som underlag för att beställa en fortbildning.
- Vem som är ansvarig för enkäten.
- Hur lång tid studerande har på sig att svara.
- Om någon eller några av de frågor som ställts kan tänkas väcka obehagliga tankar eller känslor, exempelvis om egen utsatthet, måste enkätens avslut innehålla uppgifter om vart studerande kan vända sig för att få stöd.

Skicka även under enkättiden en påminnelse om att svara på enkäten. Sista svarsdatum ska vara bestämt på förhand.

Testa enkäten

Se till att testa enkäten genom att själva fylla i den först, utifrån perspektivet att ni är en av dem som svarar. Låt sedan gärna en utomstående person svara på frågorna och kommentera hur de uppfattas.

→ TESTA enkäten!

Analys och tolkning av enkätresultaten

För att både respektera den tid som lagts ner på att fylla i enkäten och för att få ut det mesta av svaren, är det viktigt att lägga ner tid på analysen.

Skapa först en översikt: Hur många totalt svarar hur?

Fortsätt allt mer finfördelat (med hänsyn till antal svarande i varje grupp). Dela exempelvis först upp resultatet efter kön, fortsätt med kön och ålder, osv. I varje steg av analysen, tänk utifrån:

- vilka resultat som är tydligast
- vilka resultat som är förvånande (vad saknas, vad återkommer, vad hade ni inte förväntat er, osv.)
- vilka skillnader som finns
- om det finns motsägelser i resultaten (till exempel om många säger att det är väldigt viktigt med jämlikhet, men få kan tala om hur jämlikhet förverkligas i skolan)
- om svaren hänger samman på något sätt, så att flera resultat pekar mot ett gemensamt område.

Fyll sedan resultaten med mening:

- Vad betyder de resultat ni fått för er skola?
- Varför ser det ut som det gör?
- Vad innebär detta i praktiken?

Jämförelser är ofta belysande och ger många reflektioner. Jämför frågor med varandra, jämför grupper av svarande med varandra eller jämför resultaten med liknande undersökningar gjorda av andra. Jämför resultaten med eventuella förväntningar (vad som var förvånande) och jämför med idealet (vad är det ni vill uppnå).

Ställ till slut följdfrågor till materialet. Vad? Varför? När? Hur? Frågorna och svaren på dem skapar ett bra diskussionsmaterial inför en presentation.

3.7 Se upp för fallgropar

En av målsättningarna för skolans jämställdhets- och jämlikhetsarbete är att skapa en studiemiljö där fördomar eller stereotyper om kön, sexualitet, könstillhörighet eller andra egenskaper eller identiteter inte upprätthålls.

Exempel:

Frågan "Behandlar lärarna och handledarna kvinnor och män på samma sätt i undervisningssituationen?" upprätthåller en bild av att det bara finns två kön.

Om frågan i stället formuleras som "Behandlar lärarna och handledarna alla studerande oberoende av kön på samma sätt i undervisningssituationen?", så har vi kommit ifrån en uttalad begränsad uppfattning om kön, men frågan kan ändå "läsas" som att det handlar om bara kvinnor och män.

Om frågan ännu omformuleras till "Behandlar lärarna och handledarna alla studerande oberoende av kön, könsidentitet eller könsuttryck på samma sätt i undervisningssituationen?" signalerar skolan att det finns en förståelse för en mångfald av kön och att ni är intresserade av allas upplevelser av likabehandling. Frågan i sig påminner även de studerande som kanske inte alltid tänker på att alla inte definierar sig som kvinna eller man om att det finns trans- och interkönade samt ickebinära i skolan och att de har samma rätt till likabehandling som alla andra. Det som frågan ändå inte ger svar på är att vi inte utifrån svaren (ja/nej) kan ringa in hur problemen ser ut, bara att de existerar om vi får nej-svar. Om lärarna och handledarna inte är medvetna om vilka handlingar som bidrar till upplevelsen av ojämlik behandling, vet vi inte heller hur vi ska formulera eventuella åtgärder som ska leda till förändring och mer inkludering.

Frågan behöver därför en följdfråga, såsom "Motivera gärna ditt svar" eller om "Berätta gärna om dina erfarenheter eller iakttagelser av orättvis behandling i undervisningssituationer".

Frågan "Upplever du att det i undervisningsmaterialet finns olika kön och könsuttryck?" signalerar att det finns ett intresse från skolans sida att visa en mångfald av kön i undervisningen. Frågan berättar dock inte om de studerande tycker att trans- och interkönade eller ickebinära framställs stereotypiskt eller om de utmanar fördomar, vilket kan göra det svårt att använda svaren. Frågan "Tycker du att undervisningsmaterialet innehåller beskrivningar eller bilder på olika kön och könsuttryck som du upplever respektfulla och som du kan identifiera dig med?" ger mycket mer information om hur studerande upplever sin vardag på skolan.

Svaren på frågan "Tycker du att undervisningsmaterialet upprätthåller föräldrade föreställningar om kvinnor och män?" ger bara svaret ja eller nej, men beskriver inte på vilket sätt kön framställs könsstereotypiskt. Svaren ger heller inte information om vad studerande tänker om materialet eller om de funderat på vad föräldrade åsikter om kvinnor och män betyder.

För att kunna gå vidare med resultaten från enkäten behöver enkätens frågor vara formulerade på ett sätt så att vi får konkreta exempel att gå vidare med. Det kan göras genom

flervalsfrågor där de konkreta exemplen redan är listade, följdfrågor som de ovan eller genom öppna frågor. Utifrån de konkreta exemplen kan åtgärder utarbetas för hur ni i framtiden ska ta tag i eller förebygga vissa typer av handlingar i skolan. Många strukturer, rutiner, handlingar och uttalanden som bidrar till obekvämheter, annorlundaskap, särbehandling eller kränkningar är osynliga eller görs omedvetet – därför är det av största vikt att enkäten, intervjuerna eller gruppdiskussionerna synliggör problemen så att det är lättare att formulera åtgärder som kan bidra till förändring.

Undvik
dessa! →
Använd hellre
dessa!

Lärarna behandlar studerande jämlikt

→ Jag upplever att jag får lika mycket och lika bra uppmärksamhet av lärarna som andra.*

Finns det olika typer av människor representerade i undervisningsmaterialet?

→ Jag upplever att följande egenskaper och identiteter finns rättvist representerat i undervisningsmaterialet: [Lista väsentliga diskrimineringsgrunder i samband med frågan].

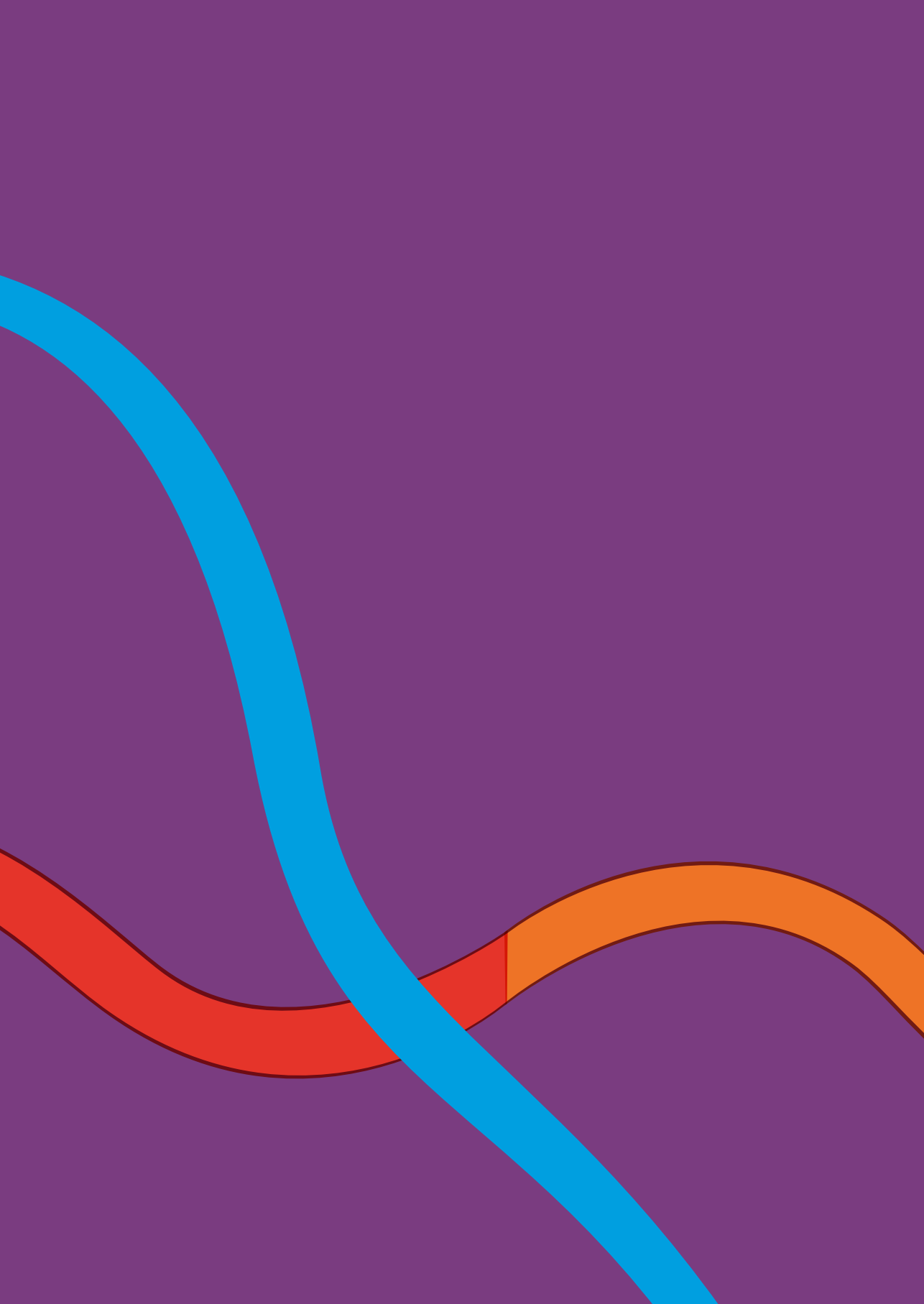
Får flickor och pojkar få lika mycket uppmärksamhet (såsom talutrymme, instruktioner, osv.) i undervisningssituationer? → Jag upplever att alla får lika mycket uppmärksamhet (såsom talutrymme, instruktioner, osv.) i undervisningssituationer oavsett kön, könsidentitet eller könsuttryck.

Jag har upplevt eller sett osakligt bemötande → Jag har sett eller upplevt osakligt bemötande baserat på [räkna upp väsentliga diskrimineringsgrunder]. Lägg även eventuellt in en skala om upprepning: varje dag, en gång i veckan, en gång i månaden, osv. Lägg även till följdfrågan "Motivera gärna ditt svar".

* I analysen kan ni koppla ihop svaren med variabler såsom flickor, pojkar och ickebinära eller med andra upplevelser såsom rasism eller funkofofi.

- Ge eller ta den tid det behövs för att skapa en enkät som svarar mot skolans behov och verklighet.
- Undvik att kopiera en färdig mall, ta hellre inspiration från mallar.
- Formulera frågeställningarna noggrant och skriv ut dem i inledningen av enkäten.
- Se till att frågorna är formulerade så att svaren i enkäten ger er tillräcklig information för ni ska kunna formulera eventuella åtgärder.
- Begränsa antalet frågor, inte fler än 20.
- Var noga med att beakta tillgängligheten i enkäten och dess frågor (läs mera om tillgänglighet i avsnitt 3.5 *Tillgänglighet*).
- Ha en plan för hur resultaten från enkäten ska användas och skriv ut det i inledningen av enkäten.
- Välj rätt tidpunkt för att genomföra enkäten.

4. Avslutningsvis

För att garantera att jämställdhets- och jämlikhetsarbetet bedrivs på bästa sätt, krävs det att vi vet vilka utmaningar som just vår skola brottas med, men också att vi ser vad vi redan gör bra och kan bli ännu bättre på. För att överhuvudtaget kunna sätta i gång med arbetet, men också för att kunna följa upp de åtgärder som har tagits fram och undersöka om de främjat jämlikhet och jämställdhet i vår skola, behöver vi veta hur läget ser ut.

Denna guide har försökt möta de vanligaste utmaningar som vi på Ekvälita stött på då vi hjälpt skolor i deras jämställdhets- och jämlikhetsfrämjande arbete. Alltför ofta har vi mött okunskap om hur de nationella enkäterna egentligen ger skolan en bra grund för att formulera åtgärder för arbetet, att enkäter skapats i hast och blivit fel eller att skolan inte sett andra möjligheter än enkäter för att ta fram information om nuläget i skolan. Vår utmaning har varit att vi inte kunnat hänvisa skolorna till ett konkret material som förklarar hur man ska tänka kring kartläggningen av arbetet, vilka fallgropar och möjligheter som finns.

Vi hoppas därför att denna guide nu kan fylla detta behov, och att den har hjälpt er att förstå varför det är så viktigt att ni använder er av en kartläggning av nuläget som bas för arbetet, att ni inte alltid behöver göra en (ny) enkät och att det är viktigt att ta fram konkreta situationer, handlingar, strukturer eller rutiner som skapar orättvisa och illamående i skolvardagen för att kunna skapa förändring. Att kartlägga jämställdhets- och jämlikhetssituationen, såsom hur studerande mår, behöver inte vara ett stort jobb då den information som redan finns används. Förhoppningsvis är den här guiden till nytta för er!

Bilagor

1. Vad säger lagen

Enligt lag ska det sedan 2005 finnas en jämställdhetsplan inom yrkesutbildningen. Med tanke på jämställdhets- och jämlikhetsplaneringen och det tillhörande arbetet är det väsentligt att skolans ledning stöder det här arbetet. Samarbete mellan ledning och övrig personal är avgörande och det måste finnas tillräckligt med resurser för jämställdhets- och jämlikhetsarbetet.

Enligt lag kan jämställdhetsplanen skapas som ett skilt dokument eller kombineras med andra planer som styr skolans verksamhet, såsom likabehandlingsplanen, läroplanen eller terminsplanen.

För jämställdhetsplanen ska skolan kartlägga sin egen jämlikhets-, jämställdhets- och likabehandlingssituation. Att göra kartläggningen är alltså ett lagstadgat krav på samma sätt som skapandet av själva planen. **I paragraf 5 av jämställdhetsplanen konstateras följande:**

”Jämställdhetsplanen ska innehålla: 1) **en redogörelse** för jämställdhetsläget vid läroanstalten.”

I paragraf 6 i diskrimineringslagen konstateras å sin sida följande:

”Utbildningsanordnare och de läroanstalter de är huvudmän för **ska bedöma** hur likabehandling uppnås i deras verksamhet och vidta åtgärder som behövs för att främja likabehandling.”

Lagen beskriver inte mer detaljerat *hur* kartläggningen av jämlikhet, jämställdhet och likabehandling ska göras. I stället det finns olika guider som ger exempel på hur planen ska utformas och åtgärder formuleras, och ibland finns även mallar eller korta beskrivningar på hur en enkät kan genomföras. Då resultaten från en kartläggning analyseras och rapporteras måste de som gör kartläggningen beakta de viktigaste forskningsetiska principerna, speciellt svarandes integritetsskydd.

Här finns tips och information om hur ni kan skapa en jämställdhets- och likabehandlingsplan:

Jämställdhetsarbete i praktiken (Utbildningsstyrelsen, 2012)

Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga (Utbildningsstyrelsen, 2015)

Koulu vailla vertaa (Rauhankasvatusinstituutti)

Läroanstaltens jämställdhetsplan (Jämställdhetsombudsmannen)

Planering av jämställdhet och likabehandling i läroanstalterna (Utbildningsstyrelsen)

2. Terminologi

För att innehållet i enkäten ska vara tydligt för alla studerande måste alla förstå termerna som används i den. Nedan finns beskrivningar av olika ord som ni kanske använder i er enkät. Kopiera inte dessa beskrivningar, utan skriv förklaringar kort och koncist, anpassat till målgruppen.

Diskriminering innebär att en människa obefogat har behandlats sämre än en annan människa på grund av en personlig egenskap eller antagen identitetstillhörighet. Ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, funktionsnedsättning eller av någon annan orsak som gäller hans person. Ytterligare diskrimineringsgrunder eller stadganden om diskriminering finns i diskrimineringslagen och i jämställdhetslagen. Diskriminering är förbjuden oberoende av om den grundar sig på ett faktum eller ett antagande i fråga om personen själv eller någon annan.

Jämlikhet innebär att alla människor har lika värde som individer och medborgare. Det är skillnad på jämlikhet och jämställdhet. Jämställdhet handlar om jämlikhet mellan könen, medan jämlikhet kan syfta på vilka grupper eller individer som helst.

Jämställdhet, det vill säga jämlikhet mellan könen, betyder lika rättigheter och möjligheter för alla kön samt att makt och resurser fördelas jämlikt.

Könsidentitet är hur en person upplever sitt kön. Den är individuell och definieras alltid av personen själv. En persons kön motsvarar inte alltid det juridiska kön som definierats för hen vid födseln. Diskriminering på grund av könsidentitet är förbjuden enligt jämställdhetslagen.

Könsmångfald eller mångfalden av kön avser att det finns ett oändligt antal sätt för människor att uppleva och uttrycka sitt kön. Det finns alltså en mångfald av kön i samhället. En del människor ser sig tydligt som kvinna eller man, en del som både och, och en del känner att deras kön inte alls får plats i tvåkönsnormen. Undvik med andra ord att till exempel dela in studerande i grupper enligt kön och att ha endast *kvinna* och *man* som svarsalternativ i en enkät, och arbeta i stället för att det finns toaletter och omklädningsrum för fler än två kön.

Könsuttryck är hur en person ger uttryck för kön genom klädsel, maner eller på något annat sätt. Det kan vara till exempel att klä sig eller föra sig på ett sätt som anses typiskt för ett visst kön. Såväl cis- som transpersoners könsuttryck kan ta sig många olika uttryck. Det kan följa traditionella könsnormer eller överskrida dem. Diskriminering på grund av könsuttryck är förbjuden enligt jämställdhetslagen.

Likabehandling innebär att alla människor har lika värde oberoende av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Sexuella trakasserier är enligt jämställdhetslagen någon form av oönskat verbalt, ickeverbalt eller fysiskt beteende av sexuell natur vars syfte är eller som leder till kränkning av en persons psykiska eller fysiska integritet, särskilt när detta sker genom att skapa en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande eller tryckande stämning. Ofta är sexuella trakasserier även kopplade till trakasserier på grund av kön. Att sexuellt trakassera någon är en form av diskriminering.

3. Gruppdiskussioner och intervjuer

En gruppdiskussion eller en intervju är bra verktyg då ni vill ta fram material som baserar sig på personliga berättelser och upplevelser av individer eller specifika grupper inom utbildningen, eller öka studerandes delaktighet. I den här bilagan behandlar vi gruppdiskussioner och intervjuer tillsammans, eftersom förberedandet och genomförandet av båda formaten liknar varandra på många sätt, även om det i praktiken såklart finns skillnader.

Exempel på scenario med temat hur studerande upplever att rasism återskapas i deras skolmiljö

1. Ni kan skicka ut en allmän inbjudan eller efterfråga specifikt till exempel rasifierade personers deltagande i gruppdiskussion eller intervju. Under tillfällena lyssnar ni lyhört på personliga upplevelser eller gör anteckningar över hur temat diskuteras studerande sinsemellan.
2. Gör tillsammans med den som hållit i diskussionen en sammanfattning, antingen i gruppen eller med den som deltagit i personintervjun. Ge vidare sammanfattningen till välbefinnandegruppen, utbildningschefen, enhetschefen, rektorn eller någon annan instans för information och vidarebearbetning.

Gruppdiskussioner och personintervjuer är utmärkta verktyg då ni vill synliggöra individens erfarenheter och de normer som finns i gruppen

- granska teman inom jämställdhet och jämlikhet, eftersom normbegreppet starkt hör ihop med dem
- få mångsidigare och mer djupgående material än i till exempel enkäter
- öppna upp för dialog både studerande sinsemellan, och studerande och skolpersonal sinsemellan.

Det finns dock en rad faktorer som måste beaktas innan ni väljer att ordna gruppdiskussioner eller intervjutillfällen tillsammans med studerande. Då ni med hjälp av en gruppdiskussion vill få fram olika åsikter och synsätt, kom ihåg att

- kartläggningen av skolans situation inte enbart kan baseras på resultaten från gruppdiskussioner eller intervjuer, eftersom det under dem kan vara omöjligt att lyfta svåra erfarenheter av rasism, kränkningar eller diskriminering
- en del av de som deltar inte vågar bidra med sina synpunkter eller ifrågasätta sina egna eller andras tankar, vilket framförallt under gruppdiskussionerna kan leda till att skolan får information om normerna i gruppen, eftersom de styr vem som ges talutrymme och hurdana åsikter som vågas tas upp
- det spelar en stor roll vem som håller i diskussionen eller intervjun.

Allmänna råd innan ni sätter i gång med en gruppdiskussion eller personintervju:

- Gruppdiskussioner kan förverkligas till exempel mellan personer som studerar på samma linje

eller personer som påbörjat sina studier samtidigt. Diskussionen kan planeras så att deltagarna först diskuterar i smågrupper, och därefter görs en sammanfattning i stor grupp. Diskussionen kan även föras som en öppen dialog i hela gruppen.

- Ordna intervjuer om ni vill få fram personliga berättelser och upplevelser.
- Intervju- och diskussionsmaterialet kan alltid kvantifieras och med hjälp av statistiska metoder skapas för att motsvara bredare enkäter, men ett sådant arbete kan överstiga resurserna.
- Fundera på hur många gruppdiskussioner eller intervjuer ni har möjlighet att genomföra.

Ett alternativ är att inkludera gruppdiskussionerna exempelvis i den obligatoriska examensdelen *att verka i samhället och som medborgare*. I kriterierna finns bland annat att "[den studerande] följer principerna om jämställdhet och likabehandling, känner till medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter, tar reda på några sätt att påverka i samhället och är en aktiv medborgare".

Tips på ett diskussionsupplägg som kan föras i enlighet med examensdelen:

- Terminologi - vad betyder olika ord eller begrepp (till exempel, vad är sexism?)?
- Hur återskapas ett socialt problem som är anknutet till begreppet (hur upplever studerande att sexism skapas och återskapas i deras skolmiljö? Till exempel i termer av trivsel i skolan, vem som får göra vad, osv.)?
- Vad är studerandes påverkansmöjligheter (kopplat till exempel till studieinriktning, hur bilmekanikerlinjen kan samarbeta för att motarbeta sexism i deras utbildning, eller i förlängningen i hela branschen)?

4. Vem ska intervjuas och hur väljs de?

- Tänk på representation, alltså vem är det som blir hörd då ni ställer frågorna. I gruppdiskussioner kan det till exempel vara främst vita heteropojkars röst som hörs, eller i personintervjuer kan svar på frågan "Tillåts pojkar bete sig annorlunda i skolan än till exempel flickor?" bli färgade av krav och förväntningar på hur en händig vit heterosexuell pojke "ska vara" i omgivningen ögon.
- Deltagande ska vara frivilligt. Ofta handlar det om att skicka ut en allmän inbjudan och intervju dem som är frivilliga. Tänk dock på att om ni skickar ut en allmän inbjudan kan det vara studerande med specifikt intresse i ämnet som deltar, vilket kan förorsaka att diskussionen inte blir så varierad eller att röster som ni vill få fram inte kommer att höras. Därför kan ni alltid specificera er inbjudan, till exempel att ni söker särskilt personer med vissa erfarenheter, egenskaper eller identiteter (till exempel personer med funktionsvariation).
- Deltagarna kan bjudas in genom ett meddelande på Wilma eller genom en inbjudan på skolans vägg, med information om hur en deltar.
- Om det anmäler sig flera personer till intervjuerna än vad som behövs, kan deltagarplatserna till exempel lottas ut.

Forskningsetiska frågor som måste tas i beaktande både innan och under en gruppdiskussion eller personintervju:

- Delge hur den intervjuade kan ta del av resultatet (om hen till exempel kan ta del av en rapport).
- Försäkra de intervjuade om att de deltar anonymt. Till exempel: "Svaren kommer att behandlas anonymt, exempelvis så nämns inte utbildningslinje, kön eller någon annan variabel."
- Det finns inget tvång att svara på alla frågor.
- Ett samtycke till intervjun kan tas tillbaka när som helst.
- De intervjuade kan alltid kontakta intervjuaren i efterhand om det dyker upp frågor eller funderingar efteråt.
- Om något (till exempel trakasserier) kommer upp, hänvisa till var studerande kan få hjälp.

När ni ordnar gruppdiskussioner eller personintervjuer spelar det en stor roll vem som håller i diskussionen eller intervjun. Här följer några allmänna tips om intervju- och diskussionsstil för den som håller i endera en gruppdiskussion eller personintervju:

- Påminn de intervjuade om att intervjuaren inte är där för att bedöma, utan att den intervjuades erfarenheter är det som räknas, att det är den informationen vi söker i det här fallet och att studerande är de sakkunniga.
- För att uppmuntra intervjuade att berätta, se till att formulera frågorna som öppna frågor.
- Tänk på att frågorna ska vara allmänna, men icke-ledande.
- Ifall den intervjuade börjar tala lite förbi ämnet, så kanske det finns ett behov att prata om det. Led då samtalet tillbaka till ämnet.
- Använd kroppsspråk, gester, kommentarer och läten som understryker att intervjuaren lyssnar.
- Avbryt inte då den intervjuade berättar, vänta med eventuella följdfrågor.
- Innan intervjun eller diskussionen: Fundera ut följdfrågor, ha en stomme för dessa. Använd dig av frågor som: "Hur tänkte du här?", "Hur motiverar du det här?" eller "Varför tror du att det hände?"
- Undvik att sätta ord i munnen på den intervjuade, säg i stället: "Förklara gärna hur du menar."

Tips:

Att diskutera 10 öppna frågor brukar ta en dryg timme.

Om ni väljer att spela in diskussionstillfället eller intervjun behövs samtycke av alla deltagare. Berätta om hur inspelningen kommer att användas, vem som lyssnar på den, hur den används i analysen, och vad som händer med den efteråt.

Då frågorna formuleras - tänk på ordningen av frågorna, så att det blir en logisk ordning från allmänt till mer specifikt.

Källor

Diskrimineringslagen

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141325>

Material för stöd av jämställdhetskartläggning och framtagande av planer

Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga (Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M., Kajander, V., Utbildningsstyrelsen, 2015)
<https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/jamstalldhetsarbete-ar-en-kunskapsfraga>

Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön (Jalonen, R., Heinonen, L., Koordinaatti, 2019) (Alla med? En guide för jämställdhetsplanering inom ungdomsarbetet)
<https://allianssi.kuvat.fi/kuvat/Julkaisut/Kaikki+mukana.pdf>

Koulu vailla vertaa (Rauhankasvatusinstituutti, 2016) (En skola utan dess like)
<https://rauhankasvatus.fi/koulu-vailla-vertaa/>

Likabehandlingsplanering på likabehandling.fi
<https://yhdenvertaisuus.fi/sv/likabehandlingsplanering>

Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella (Honkala, S., Lempinen, M., Nousiainen, K., Onwen-Huma, H., Salo, S., Vacker, R., Utbildningsstyrelsen 2020) (Guide i jämställdhets- och likabehandlingsarbete på andra stadiet)
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/mukana_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuustyoy_toisella_asteella.pdf

Statistik och tidigare enkäter

Amisbarometern
<https://sakkiry.fi/amisbarometri-2/>

Frågorna i Amisbarometern som ställs åren 2021-2022 till studerande vid yrkesläroanstalter
<https://ekvalitaeducation.fi/wp-content/uploads/2021/11/Amisbarometri-2022-kyselylomake-julkaistu.pdf>

Enkäten Hälsa i skolan
<https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/undersokningar-och-projekt/enkaten-halsa-i-skolan>

Frågorna i enkäten Hälsa i skolan som ställdes år 2021 till studerande vid yrkesläroanstalter
https://thl.fi/documents/10531/3554284/ktk21_aol_sv.pdf/

Forskningsrapporter som baserar sig på material från enkäten Hälsa i skolan (största delen på finska)
<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/julkaisut#2021>

Ordbok i statistik

<http://www.ollevejde.se/statistikord/>

Statistikcentralen

https://www.stat.fi/til/kou_sv.html

Statistikcentralens avgiftsfria statistikdatabas

https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin__kou/

Studeranderespons inom yrkesutbildningen (Arvo)

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/studeranderespons-inom-yrkesutbildningen>

Studeranderespons inom yrkesutbildningen (Arvo) – resultat

<https://vipunen.fi/sv-fi/yrke/Sidor/Opiskelijat-ja-tutkinnot.aspx>

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019 (Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T., Klemetti, R., 2020)

(Välbefinnande för unga inom hbtqi Enkäten hälsa i skolans resultat 2019)

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf

Transformering, RFSL Ungdom

<https://transformering.se/vad-ar-trans>

Intervjuer

Haastattelun haasteet - Tutkimuskohteena haastattelijoiden työmetodit (Koskinen, K., 2021)

(Utmaningar i intervjuer - Intervjuarnas arbetssätt som forskningsobjekt)

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/39424/haastatt.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto (Dataförråd för kvantitativa metoder)

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html

Projektet Potentiaali

<https://www.potentiaalihanke.fi/haastattelutiedonkeruun-toteuttaminen/>

Gruppdiskussioner

Gemensamma examensdelar i yrkesinriktade grundexamina, Kunnande om samhälle och arbetsliv

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/examensgrunder>

Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet (Tutkimuseettisen

neuvottelukunnan laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet, Helsingfors universitet)

(Etiska principer inom humaniora forskningsområden)

<https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/tenkperiaatteet.pdf>

Institutet för språk och folkminnen (Nyordslistan 2014)

<https://www.isof.se/download/18.5d2bf5ad1791d0816f4c267/1620582672119/Nyordslistan%202014.pdf>

Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto (Dataförråd för kvantitativa metoder)

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_4.html

Med kunskap om begrepp möjliggörs inkluderande arbetsplatser – vad betyder

rasifiering?, Inclusion Academy, 14.12.2020

<https://www.inclusionacademy.se/artiklar/kronikor/inclusion-academy-5/med-kunskap-om-begrepp-mojliggors-inkluderande-arbetsplatser-vad-betyder-rasifiering-17/>

Då en enkät är det bästa alternativet

12 tips för webbaserade enkäter och formulär (Formogram)

<https://www.formogram.com/sv/blog/12-tips-for-webbaserade-enkater-och-formular>

Diskrimineringsombudsmannen, Etnisk tillhörighet

<https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/etnisk-tillhorighet-en-av-diskrimineringsgrunderna>

Enkätboken (Trost, J., Författarna och Studentlitteratur, 2007)

En lyckad enkätundersökning (Paloma)

<https://www.paloma.se/blogg/2019/10/en-lyckad-enkatundersokning-99-rad-och-tips/>

Formogram, 12 tips för webbaserade enkäter och formulär

<https://www.formogram.com/sv/blog/12-tips-for-webbaserade-enkater-och-formular>

Frågor och svar om frågekonstruktion i enkät- och intervjuundersökningar (A. Persson, red., 2016, Statistiska centralbyrån)

https://www.scb.se/contentassets/c6dd18d66ab240e89d674ce728e4145f/ov9999_2016a01_br_x08br1601.pdf

Jämställdhetsarbete i praktiken (Gustavsson, M., 2012, Utbildningsstyrelsen)

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/jamstalldhetsarbete-i-praktiken>

Kompetenscentrum för könsmångfald (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus)

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>

Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto (Dataförråd för kvantitativa metoder)

<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>

Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1986/19860609>

SETA ry

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

SurveyMonkey, Skriva bra enkätfrågor <https://sv.surveymonkey.com/mp/writing-survey-questions/>

Övriga lästips

Allas yrkes

Allas yrkes är ett nätmaterial som skapats för personal inom yrkesutbildningen. Materialets syfte är att stödja personalen i jämlikhets-, jämställdhets- och likabehandlingsarbete.

<https://www.allasyrkes.fi/>

Ammatillisten oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien toteutuminen käytännössä (Raudasoja, A. & Kerkola, M, 2021)

(Praktiskt genomförande av jämställdhets- och likabehandlingsplaner inom yrkesutbildningen)

<https://unlimited.hamk.fi/amatillinen-osaaminen-ja-opetus/amatillisten-oppilaitosten-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelmien-toteutuminen-kaytannossa/#.YKJ2cKgZyac>

Att fråga om kön och trans i enkäter (RFSL, 2016)

<https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/att-fraaga-om-koen-och-trans-i-enkaeter/>

Att leda jämlikhet i skolan (Blomberg, N. & Gustavsson, M., Ekvälita, 2021)

Läroanstaltens jämställdhetsplan (Jämställdhetsombudsmannen)

<https://tasa-arvo.fi/sv/laroanstaltens-jamstalldhetsplan>

Osallisena opinnoissa – Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa (Jauhola, L. & Kortelainen, J., 2018)

(Delaktig i studierna - Forskning om att stärka studerandes delaktighet inom yrkesutbildningen)

<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osallisena-opinnoissa.pdf>

Planering av jämställdhet och likabehandling i läroanstalterna (Utbildningsstyrelsen)

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/planering-av-jamstalldheth-och-likabehandling-i-laroanstalterna>

Skapa plats (Blomberg, N., Ekvälita, 2020)

Tasa-arvon mallimaan sitkeä sukupuolierottelu (Lahtinen, J. & Aapola-Kari, S., 2020)

<https://ilmiomedia.fi/artikkelit/tasa-arvon-mallimaan-sitkea-sukupuolierottelu/>

Stödmaterial för att inkludera transpersoner i enkäter och undersökningar

(Statistikmyndigheten SCB, 2020)

<https://www.scb.se/globalassets/stodmaterial-for-att-inkludera-transpersoner-i-enkater-och-undersokningar.pdf>

Tasa-arvon mallimaan sitkeä sukupuolierottelu (Lahtinen, J. & Aapola-Kari, S., 2020)

(Ihållande könssegregering i jämställdhetslandet)

<https://ilmiomedia.fi/artikkelit/tasa-arvon-mallimaan-sitkea-sukupuolierottelu/>

Tasa-arvosuunnitelmien seuranta – Lukioiden, ammatillisten oppilaitosten ja vapaan sivistystyön oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu (Ikävalko, E., 2013)

(Uppföljning av jämställdhetsplaner - Jämställdhetsplanering i gymnasier, yrkesskolor och inom fri bildning)

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/158787_tasa_arvosuunnitelmien_seuranta_2013_0.pdf

Tasa-arvosuunnitelmien seuranta – Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu (Mikkola, A., 2020)
(Uppföljning av jämställdhetsplaner - Jämställdhets och likabehandlingsplanering i grundutbildningen)
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/tasa_arvosuunnitelmien_seuranta_2019.pdf

THL:s jämställdhetsordlista
<https://thl.fi/sv/web/jamstalldhet/kon/ordlista>

Utsatthetens bredd och djup – Sexualiserat våld, våld från föräldrar och psykisk ohälsa bland unga på Åland, analys av resultatet i Hälsa i skolan 2019 (Ekvalita & Medida, 2021)
<https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/utsatthetens-bredd-och-djup.pdf>

